

קריאת ספרים בקרב ילדים ונוער

טליה דיתשי-ברק* ומירי יוסוב-שלום**

מילות מפתח: קריאת ספרים, הבנה והבנה, מיזמי קריאה, יצירתיות ודמיון, עולם הנפש

קריאת ספרים בקרב תלמידים בכל הגילים מגבירה בהם את הכתיבה היצירתית, את ההתבוננות, את תחושת המשחק שעולה במילה ובצלילה ואף גורמת להם לכתוב ביתר הנאה.

"קריאה להנאה אינה רק בילוי נעים, היא תהליך למידה טבעי ואפקטיבי. הלמידה מתרחשת מאלוה, בלא תשומת לב ויד מכוונת: מי שקורא רוכש באופן עקיף את היכולות הלשוניות - את הדקדוק, את אוצר המילים העשיר. ככל שהוא קורא יותר, שליטתו בתחומים אלה גוברת, וחלק מן הידע הזה הופך לידע פעיל" (פוזנר, 2007: 108).

הקריאה מעצם קיומה מעודדת עיצוב מודעות רגשית ואף תורמת לטיפוחה של היכולת לתאר את תעצומות הנפש, להמשיג במילים חוויות ואירועים. לכך גם מצטרף הנדבך הלשוני החשוב לאין ערוך, שכן הילד מעשיר את אוצר המילים שבאמתחתו, נחשף למשלבי לשון מגוונים שייטמעו בהבעתו בכתב ובעל פה. על כך כותב פרץ בנאי בשירו "כל הכבוד לאבא". בשיר זה הוא משבח את אביו שידע לחסוך מפאת הקשיים באמצעים חומריים, אך לא ברוחניים, היינו הספר, שאותו תיאר על דרך המטאפורה כתמצית החיים: "כל הכבוד לאבא שלא חסך ספר במחסור ורעב...פה טמון כל הסוכר שבעולם" (בנאי, 1980: 1).

מתוך הבנת חשיבות ההכונה של ההורה והילד דרך מפגשי קריאה בגנים ובבתי הספר קמו מיזמים ממסדיים לעידוד קריאה, כדוגמת "ספריית פיג'מה", "שמחת הקריאה", "סיפורי מילים" של רוביק רוזנטל, (יוסוב-שלום, תשע"ד: 82-83), מפגש עם סופר אורח (כחלק מסל התרבות), בחירת סופר החודש וכן תוכניות התערבות המשתמשות בספרים, דוגמת "שפת הג'ורף" למניעת אלימות. מיזמים אלו צמחו מתוך הנחה שהקריאה תתחזק ותשתלב באורח החיים של הילד, כשהיא תתקיים בכל המעגלים: הביתי והממסדי המתאחדים ומתמזגים. המעגל הביתי האינטימי של הורה וילד האוחזים יחד ספר מעניק את התשתית למעגל המשולב של בית ומוסד חינוכי, התומכים זה בזה ומבקשים יחד לגדל ולהצמיח את הקורא האוטונומי שבבוא היום יקרא בעצמו, יראה בקריאה חוויה מהנה ומענגת מחד גיסא ומעשירה את הידע ואת השפה מאידך גיסא. כמו

* ד"ר טליה דיתשי-ברק היא ראש ההתמחות בלשון העברית במכללה האקדמית ע"ש קיי, עורכת הלשון בכתב העת השפיט "לקסי-קיי" ובכתב העת "קולות".

** ד"ר מירי יוסוב-שלום היא מרצה לספרות במכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי ובאוניברסיטת בן גוריון. היא מדריכה פדגוגית לספרות בעל-יסודי במכללת קיי וראש ההתמחות לספרות במכללת קיי בעבר.

כן מפגשי קריאה יוצרים מפגש אינטימי בין הורים לילדים, בין הילד לעולמות אחרים הנגלים בספרים ומכאן לשיח המתפתח בעקבותיו המזכך את הרגש, מעניק איזון לנפש תוך כדי שיפור השפה (זיו, תשע"א: 265-286).

קריאת ספרים מחזקת ומגביהה לאין ערוך את ההבנה הלשונית בכתב ובעל פה. כך עולה, למשל, ממחקרן של שפירא ואדם (תש"ע: 128). מחקר זה מראה שילדי גן שזכו ליותר מפגשי קריאת ספר בשיתוף ההורים היו בעלי שפה גבוהה יותר, רכשו כלים להתמודדות עם מצבים רגשיים וחברתיים וגילו רמה גבוהה יותר של אמפתיה. ככל שהילדים יזכו למפגשי קריאת ספר שבמהלכם ייחשפו למחשבות ולרגשות, שפתם תהיה גבוהה יותר והם ירכשו כלים להתמודדות עם מצבים רגשיים וחברתיים - כדברי יובל אלבשן בספרו "תמיד פלורה": "לכל ספר יש הרגע שלו... הרגע שבו הספר עובר סופית מאגף הביקורים במוחו של קורא לשיכון הקבע בנשמתו" (אלבשן, 2009: 212).

ברונו בטלהיים טוען כי הקריאה לילד מעודדת התפתחות של תגובות רגשיות, מנביטה יכולת לטפח תקוות, להפיג חרדות ולתת ביטוי לרגשות חשופים (בטלהיים, 1976: 121). לשיטתו, הקריאה תורמת לדמיון של הילד, הוא נחשף למאורעות נפלאים וכדי להתמודד עם משימות החיים חייבת אישיותו להישען על דמיון פורה. לפיכך תחושות של פחד וחרדה, אושר והנאה הופכות לחלק בלתי נפרד מעיצובו. בהמשך למטאפורה הנביטה מצוין בטלהיים כי בסיום תהליך זה הופכים הנבטים לעצים חזקים, בעלי שורשים עמוקים.

דרך הקריאה הילד מכיר אוצר מילים ומרחיב אותו והמילים הופכות לחלק מכלי הבעתו בשפה. הילד לומד לחוות ולהבין את המורכבות השפתית ובאופן זה אנו מחזקים את ההעמקה ואת יכולת ההסקה ואת יכולת החוויה הצרופה שבקריאה מתוך אידיאה אוטופית ליצירת דור עתידי שיש באמתחתו שפה גבוהה ותקנית לצד עולם מפותח של רוח ונפש. ממחקרן של רביד וקפלן (2009) גם עולה כי ככל שהילדים קוראים יותר ספרים (ולא עיתונים, צ'טים-שיחות וכיו"ב) הם לא רק בעלי ידע לשוני טוב יותר, אלא הם מבינים טוב יותר את הנקרא.

הקריאה חושפת את המראות, משמיעה את הקולות, מעצימה את היכולת השפתית, מגדילה את מקורות היניקה וההשראה, משלבת אמצעים לשוניים שהופכים להיות מטען לשוני רחב ועשיר המוצא את ביטוי בכתב ובעל פה.

חשיבות שילוב קריאה בהכשרת מורים

מכללת קיי בכלל וההתמחות בספרות בפרט תומכות במיזמי משרד החינוך לקידום הקריאה להנאה במוסדות החינוך (משרד החינוך, טבת תשע"ה), מחזקות ומפתחות אותו במסלולים השונים. מתוך כך היא שמה דגש על הכשרת סטודנטים לשיח

המקורות

- אלבשן, י' (2009). **תמיד פלורה**. ראשון לציון: הוצאת ידיעות ספרים.
- בטלהיים, ב' (1976). **קסמן של אגדות ותורמות להתפתחות הנפשית של הילד**. תל אביב: מודן.
- בנאי, פ"ד (1980). **חמצן**. תל אביב: סתווית.
- זיו, מ' (תשע"א). קריאה ושיח מסייעים להתפתחות ההבנה החברתית של ילדים. בתוך ע' קורת וד' ארם (עורכות), **אוריינות ושפה: יחסי גומלין, דו-לשוניות וקשיים** (עמ' 265-286). ירושלים: מאגנס.
- יוסוב-שלום, מ' (תשע"ד). מקומו של הספר בעידן הפוסט מודרני וחשיבות עידוד הקריאה. **ספרות ילדים ונוער**, 136, עמ' 78-87.
- פוזנר, מ' (2007). תקרא – תצליח. **הד החינוך**, פ"א (7), עמ' 108-110.
- קפלן ד', רביד, ד' (2009). הקשר בין קריאת ספרים להבנת הנקרא ולכישורים לשוניים: מחקר התפתחות פסיכולוגינגוויסטי. **מידעת**, 5, עמ' 4-18.
- שאער, ע' (ינואר 2019). נפגשים בשבילי הספרייה – סיפורו של שיתוף פעולה קסום. **רשומון-קיי**, 2, עמ' 6-9.
- שפירא, ר' וארם ד' (תש"ע). הקשר בין קריאת ספרים לילדי גן לבין התפתחות השפה, ניצני האוריינות והאמפתיה שלהם. **עולם קטן**, 4, עמ' 123-134.

על הספר, למפגשים עם הסופרים והיוצרים, לחשיפה בגנים ובבתי הספר דרך עידוד הקריאה וההנאה הצרופה מקריאת ספרים.

מזה שש שנים מתקיים שיתוף פעולה ייחודי בין הספרייה העירונית בבאר שבע לבין תוכנית ההכשרה להוראה בבית הספר היסודי במכללת קיי. תחילה הסטודנטיות מודרכות ב"ספרייה העירונית" ונחשפות לחללים השונים בספרייה: הגלריה, מתחמי הקריאה לילדים ולמבוגרים ומתחם העיון. הן מעלות רעיונות ומקיימות שיח סביב ספר קריאה נבחר, חשיבותו בגיל הרך בפרט ועבורנו כקוראים בכלל. הסטודנטיות מתנסות בפעילויות מגוונות שהספרייה מזמנת ובפעילויות שמקיימות המדריכות הפדגוגיות. לאחר תהליך ההכנה הסטודנטיות פוגשות קבוצות תלמידי יסודי מרחבי העיר באר שבע ומקיימות איתם פעילויות קריאה והעשרה סביב הספרים (שאער, 2019).

בשנת תשע"ט השתתפו סטודנטים מההתמחות בספרות בהכשרה לעליסודי בפרויקט המשלב שלוש דיסציפלינות: ספרות, אומנות ולשון. התמה המובילה הייתה לעודד את הקריאה בקרב תלמידים מכיתות ז' ולדאוג להנחלת ערך הקריאה דרך מפגשים אינטימיים שלהם עם הספר, ודרך קריאה קולית בכיתה ובספרייה מקיף עומר ליד באר שבע.

כמו כן בתש"ף מתקיימת בהתמחות בספרות שבה לומדים סטודנטים מההכשרה ליסודי ומההכשרה לעליסודי פעילות "מועדון קריאה". במסגרת המפגשים הסטודנטים בוחרים ספרים המוצגים בפניהם כבר בתחילת השנה וקוראים אותם. כל מפגש מונחה בידי המרצה מההתמחות בספרות שהציע את הספר הנדון. הדיון משלב בין חווית הקריאה לבין הניתוח הספרותי המעמיק. מטרת העל העומדת מאחורי פרויקטים אלו היא לעצב את עולמו של הסטודנט כמורה לעתיד היכול לפתח פרויקטים מעין אלו בבתי הספר שבהם ילמד, ובכך לסלול דרך למורשת קריאה שתעבור מדור לדור – מן המרצים לסטודנטים ומהסטודנטים לתלמידים.

שלוש פנים לתרומת הקריאה: פן השפה, פן הרגש, פן החוויה וההנאה שמשתלבים זה בזה ותורמים זה לזה. הקורא המשלב את הקריאה באופן תדיר כחלק מאורח חייו בעל שפה עשירה וגבוהה יותר, מתבטא ביתר קלות ורהיטות בכתב ובעל פה. הקריאה גם מפתחת את עולמו הרגשי של הקורא, את היכולת לטפח תקוות, להפיג חרדות ולתת ביטוי לרגשות חשובים. לכל אלו נלווית הנאה וחוויה. חשוב לציין שקריאה מהיבט אחד משיגה גם את יתר ההיבטים גם אם לא היו אלו מטרותיה המוצהרות. יוצא אפוא שעידוד קריאה מצמיח קורא אוטונומי ואף מסורת משפחתית של קריאה מדור לדור, בבחינת "וקראת לבנך".